

MODERN TOPLUMDA YANLIZ YAŞAMAK, YENİ BİR NORM OLARAK BEKÂRLIK

Bariş ERDOĞAN

Özet: Dünyada ve Türkiye’de son yıllarda yaşlılığa bağlı olmadan yalnız yaşayanların sayısında hızlı bir artış olmaktadır. Bu yeni yaşam biçiminin öznelere bekârlardır. Ancak geçmiş zamanlara göre bekârlık kavramının anlamı değişmiş ve kapsamı genişlemiştir. Bu makalenin amacı dünyada ve Türkiye’de son yıllarda hızla artan yalnız yaşam tarzının arkasında yatan ekonomik ve sosyal değişimi ortaya çıkarmaktır. Üretim ve tüketim ilişkilerine bağlı olarak gelişen bireycilik, toplumsal cinsiyet rollerindeki yeni denge arayışı ve kapitalist pazar tarafından bekârlığın desteklemesi gibi çok farklı ama birbirleriyle de ilişkili faktörler kadınları ve erkekleri yalnız yaşamaya, bekâr kalmaya ya da evliliklerini sonlandırmaya itmektedir.

Anahtar kelimeler: Bekârlık, yalnız yaşamak, yalnızlık, üretim ve tüketim ilişkileri.

LIVING ALONE IN A MODERN SOCIETY, WAITING AS A NEW NORM

Bariş ERDOĞAN

Abstract: *In recent years, without being connected to the old age, the number of people living alone, is increasing rapidly in the world and Turkey. The subjects of this new way of life are single. However, the meaning of the concept of singlehood has changed and its scope has expanded compared to the past. The purpose of this article is to reveal the economic and social change behind the rapidly growing lonely lifestyle in recent years in the world and Turkey . Many different but interrelated factors such as individualism that results from production and consumption relations, the search for a new balance in gender roles and the support of singlehood by the capitalist market force women and men to live alone, to be single or to end their marriage.*

Keywords: *Singlehood, solo life, solitude, relations of production and consumption.*

MODERN TOPLUMDA YALNIZ YAŞAMAK, YENİ BİR NORM OLARAK BEKÂRLİK

Barış ERDOĞAN*

Modern toplumların en dikkat çekici özelliklerden bazıları ilk evlenme yaşının yükselmesi, boşanma oranlarının artması ve buna bağlı olarak nüfusun içinde yalnız yaşayan toplumsal kategorilerin oranının hızla artmasıdır. Birinci sanayi devrimi etkisi altına aldığı toplumlarda geniş aile modelini işlevsizleştirmiş, daha önce de var olan çekirdek aileyi yeni üretim sistemine en uygun norm haline getirmiştir¹. 21. yüzyılın sanayi sonrası toplumlarında ise bu sefer çekirdek aile modeli klasik işlevsel özelliklerini kaybetme eğilimindedir² ve yerini her geçen gün sayıları artan bir şekilde tek kişilik haneler olarak adlandırılan solo yaşamlara bırakmaktadır. Toplumlara etkisini altına alan bu hızlı değişim Durkheim'in *anomi* olarak kavramsallaştırdığı bir takım toplumsal sorunları ortaya çıkarırken, bireysel düzeyde de yalnızlık hissine bağlı duygusal, fiziksel bir dizi patolojik soruna neden olabilmektedir³. Tüm olumsuzluklara rağmen günümüz toplumlarında genç/yetişkin bireyler bir yandan yalnızlıklarına çareler ararken diğer yandan büyük toplumsal gruplar oluşturacak halde yalnız yaşamayı seçmektedirler. Hangi ekonomik, toplumsal değişim ve dönüşümler bireyleri ekonomik ve sosyal bedeller ödemek

* Doç. Dr. Barış ERDOĞAN, Üsküdar Üniversitesi, İ.T.B.F. Sosyoloji Bölümü. baris.erdogan@uskudar.edu.tr

¹ William J. Goode, "Industrialisation and Family Change", ss.242-243, B.F. Hoselitz ve W.E. Moore (eds.) *Industrialization and Society*, UNESCO, Mouton aktaran Eddie Chen-Yu Kuo, *Industrialization And The Family Type: An Integrated Overview*, *International Journal of Sociology of the Family*

Cilt: 4-1 (Bahar, 1974), s.78. Elbette ki sanayi devriminden bir kaç yüzyıl önce gerek Batı toplumlarında gerekse Osmanlı devleti gibi Doğu toplumlarında bugünkü çekirdek aile modeline yakın aile tipleri kentsel yerleşim bölgelerinde vardı. Bkz. Alan Duben, *Kent, Aile, Tarih*, İletişim, İstanbul, 2016.

² Ulrich Beck ve Elisabeth Beck-Gernheim, *Aşkın Normal Kaosu*, İmge Kitapevi, İstanbul, 2012.

³ Bkz. Monique de Kermadec, *Un sentiment de Solitude*, Albin-Michel, Paris, 2017.

pahasına tek başına yaşama yönlendirmektedir? Yalnız ve bekâr bir yaşam kişinin bireysel tercihinin ötesinde hangi toplumsal koşulların ürünüdür?

Bu makalenin amacı yaşlılığa bağlı olmayan ve literatürde solo (yalnız, tek) yaşam olarak adlandırılan bu yeni yaşam tarzını tartışmaktır. Bu amaçla öncelikli olarak solo yaşamın öznesi olarak kabul edilen bekârlar ve bekârlığa verilen anlamın değişimi incelenecek, daha sonra sosyolojik alan yazınında yalnızlığın kavramsallaştırılması tartışılacak, son olarak ise toplumda yükselen bir akım olarak bireyleri solo yaşama iten ya da çeken unsurların altındaki toplumsal değişim ortaya konacaktır.

Günümüzde tek yaşamın öznesi bekârlar adı verilen toplumsal gruptur. Bekârlık kavramı Türkçede merkezinde evlilik kurumu olan iki farklı duruma gönderme yapmaktadır. İlki “evlilik çağını geçmiş olup da henüz evlenmemiş” ya da “evlenmeyi düşünmeyen” kimsedir. İkinci anlamı ise evli olduğu halde ailesinden ayrı, yalnız yaşayan kimse⁴ dir. Ancak bu formel bekârlık tanımı (özellikle birincisi) toplumsal yapının ve kültürün değişimine paralel olarak gündelik dilin kullanımında değişime uğramıştır.

Hukukçular, nüfus bilimciler ve sosyologlar için hiç evlenmemiş kişilerin belirli medeni durumlarını ifaden bekârlık kavramının günlük kullanımı 1960'lardan itibaren önce Batı dünyasında⁵ daha sonra da Türkiye’de yasal

⁴ Türk Dil Kurumu Genel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi: 24.05.2020

⁵ Marie Bergström, Françoise Courtel ve Géraldine Vivier, “La vie hors couple, une vie hors norme ? Expérience du célibat dans la France contemporaine”, *Population*, Cilt:74, 2019/1-2. s.103.

çerçevesinden kurtuldu. Örneğin Türkiye’de 2006 yılında yayınlanan bir yönetmelikle kimlik kartlarında medeni hal kısmına “dul, boşanmış ya da evliliği iptal edildi ya da evliliği fesih edildi ibareleri yerine bekâr kelimesi”⁶ yazılmaya başlanmıştır. Günümüzde bekârlık tek başına yaşayan bireyleri, boşanmış kadın ve erkek ya da çocuksuz dulları da kapsayan geniş bir toplumsal kategoriye kapsama altına almıştır.

Modernite öncesinde Doğu ve Batı dünyasında yalnız ve/veya bekâr yaşamak ya bazı mezhep ve tarikatların din görevlilerine ya da tefekkür için halvete giren, inzivaya çekilen dervişlere, keşişlere özgü ulvi bir seçimdi. Ayrıca, batıda çoğunlukla bir tarikat ile bağ içinde olan şövalyeler⁷, Osmanlı klasik döneminde de yeniçeriler bekâr hayat yaşardı. Bunların dışında sevdiğine kavuşamayan romantik âşıklar ya da çok sevdiği eşini kaybeden bazı dullar kaderin bu cilvesiyle bir daha başkasıyla olmamaya yemin eder ve gönüllü olarak bekâr yaşarlardı. Ama tüm bu durumlarda birey onu kuşatan, himaye altına alan geniş bir ailenin, topluluğun, ocağın ya da tarikatın kanatları altında olurdu. Bu haller dışında özellikle çalışmak için taşradan kente gelmiş ve aile vb. kurumların denetimi dışında yaşayan bekârlar mahalle odaklı bir hayatın sürdürdüğü geleneksel yaşamın marjinal unsurlarıydılar⁸. Türkçede “Bekârın parasını it yer, yakasını bit yer” deyişinde olduğu gibi bekârlık toplum gözünde negatif bir anlam taşımaktaydı ve bekârlar sorumsuz, suça meyilli, ahlaki yönden düşük, toplumun varlığını ve devamlılığını tehdit eden bireyler olarak görülmekteydiler⁹. Geleneksel mahalle hayatından dışlanan bekârlar çoğunlukla han odalarında, pansiyonlarda kalmaktaydılar. Bu marjinal, toplumsal hayatın kenarında duran bireyler Türk edebiyatının da merak uyduvan karakterleriydiler.¹⁰ Bu çerçeveden bakıldığında Türk toplumunda yakın bir zamana kadar eğitim almak, ekmek parası için gurbete çıkmak, vatani göreve gitmek gibi istisnai

⁶ Nüfus Hizmetleri Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik. Madde. 138, *Resmî Gazete*, Sayı:26355, 23 Kasım 2006.

⁷ Malcolm Barber, *The Trial of the Templars*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993, s.4.

⁸ Bkz. Işıl Çokuğraş, *Bekâr Odaları ve Meyhaneler, Osmanlı İstanbul’unda Marjinalite ve Mekan (1789-1839)*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2016.

⁹ Zübeyde Güneş, “Osmanlı Toplumunda Mahallenin Dışındakiler: Bekâr Odaları ve Bekârlar,” *İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 10 (19), 2015, s.67.

¹⁰ Bkz. Peyami Sefa, *Matmazel Noraliya’nın Koltuğu*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2000. Ahmet Hamdi Tanpınar, *Sahnenin Dışındakiler*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2010.

durumlar dışında ana baba ocağından evlenmeden ayrılmak, tek başına bir hayat kurmak ayıp, norm dışı bir eylem olarak kabul edilmekteydi. Ancak bu algılama Batı toplumlarında konformist burjuva kapitalizmine karşı bir başkaldırı olarak ortaya çıkan ve ahlaki, geleneksel değerlerin özgürleşmesine yol açan 1960'lı yıllardaki toplumsal hareketlerden sonra değişmeye uğramıştır. Türkiye'de ise toplumun küresel ekonomik ve kültürel sistemle yoğun olarak bütünleşmeye başladığı 1980'lerden itibaren bekarlığın anlamı ve kapsamı hızla değişmeye başlamıştır.

Bu değişimin temelinde kapitalizmin ruhundan beslenen bireycilik gibi hızla topluma nüfuz eden düşünceler ile emek piyasasının kendi ihtiyaçlarına uygun yeni tip yaşam tarzlarına talepleri olduğu görülmektedir. Weber'den etkilenen Avusturyalı ekonomist Joseph Shumpeter¹¹ 1942 yılında her şeyin akılcılaştırıldığı, hesap edildiği bu soğuk kültürde kolektifliğin yok olacağını, insanların çıkarlarını hesap ederek, ailelerinin yaptığı fedakârlıkları kendilerinin üstlenmeyeceğini öngörmüştür. Bu analiz bireyciliği empoze eden kapitalist toplumda burjuva ailesinin çöküşünün öngörülmesiydi ve aynı zamanda modern zamanlarda yalnız yaşamların kitlesel bir hayat tarzı olacağını da habercisiydi¹².

21. yüzyılın ikinci on yılını aşarken Dünya'nın dört bir yanında, farklı kültürlerden ve sınıflardan milyonlarca genç-yetişkin ya bir başkasıyla hayatlarını bir çatı altında birleştirmemekte ya da boşandıktan veya dul kaldıktan sonra yalnız yaşamayı gönüllü olarak seçmektedirler. Bekârlık kavramı günümüzde özellikle sanayileşmiş kentli toplumlarda daha çok bir başkasının sorumluluğunu almadan yalnız yaşamakla özdeşleşmiştir, yeni bir yaşam normu olarak görülmeye başlanmış ve negatif çağrışımlardan arınmıştır. Örneğin Dünya'nın en gelişmiş ve bireyciliğin en güçlü ülkelerinden biri olarak kabul edilen Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) 2016 yılında evlenme yaşında kabul edilebilecek 18 yaş üstü nüfusun yaklaşık yarısı bekârdır (%45,2) ve yaklaşık her beş bekârdan sadece biri 65 yaş üstüdür (%17)¹³. Amerikan

¹¹ Riccardo Faucci, "Max Weber's Influence on Schumpeter", *History of Economic Ideas*, Cilt:15 Sayı:1, 2007, ss.111-133.

¹² Eric Klinenberg, *Going Solo: The Extraordinary Rise and Surprising Appeal of Living Alone*, New York: The Penguin Press, 2012., s.30

¹³ U.S. Census Bureau, "Unmarried and Single Americans Week: 17-23 Eylül 2017" *Profil America facts for features* <https://www.census.gov/content/dam/Census/newsroom/facts-for-features/2017/cb17-ff16.pdf> Erişim tarihi: 27.05.2020.

toplumunda 1950 yılında 18-34 yaşları arasında tek başına yaşayan sadece 500 bin genç varken 2008 yılına gelindiğinde bu sayı 5 milyona varmıştır.¹⁴ Amerikan halkının bekârları algılama şekli de bekârların toplum içindeki artış hızına paralel olarak değişmiştir. Bu ülkede 1957 yılında yapılan bir araştırmada nüfusun yarısı evli olmayan bireyleri hastalıklı, ahlaksız, nevrotik olarak tarif etmekteydi¹⁵. Ancak sapkın olarak tarif edilen bu toplumsal grubun nüfus içindeki sayısı toplumun kaldırabileceği düzeyleri aşınca Moynihan'ın "sapkınlığı azalmış olarak belirleme"¹⁶ şeklindeki kavramsallaştırmasına uygun olarak Amerikan toplumu bekârlığı yeniden tanımlamıştır. Toplum daha önce kabul edilemez olarak gördüğü bu sapkın yaşam biçimini zaman içinde normalleştirmiştir. Zira 1976 yılında tekrarlanan araştırmada bekârlığı sapkınlık olarak görenlerin oranı nüfusun içinde üçte bire düşmüştür¹⁷ ve günümüzde böyle bir araştırma yapmak anlamsızlaşmıştır. Ancak Batılı toplumlarda bekârlık halihazırda sapkın bir davranış olarak tanımlanmasa da kimi araştırmalar bekârların toplumun bazı kesimlerinde hâlen olgunlaşmamış, üzgün, güvenilmez, ben merkezli bireyler olarak damgalanabildiğini göstermektedir¹⁸.

Tek başına yaşam olgusu ABD veya Norveç, Finlandiya, Almanya gibi her üç evden birinin sakinin tek kişi olduğu Batı Avrupa ülkeleri ile sınırlı bir durum değildir. Sosyal yaşamın geleneksel olarak aile çevresinde örgütlendiği Japonya (%32,4), Güney Kore (%23,9) ve Tayvan (%22) gibi Asya ülkelerinde de benzer şekilde tek haneli evlerin oranı Kuzey Avrupa ve Batı Avrupa ülkelerini yakından takip etmektedir¹⁹. 2015 yılında Dünya'da 300 milyon insan tek yaşamaktaydı. Nüfus projeksiyonlarına göre 2000-2030 yılları arasında yer kürede evli ve çocuklu hanelerin oranının yüzde 30 büyüyeceği tahmin edilirken, tek kişilik hane halkı oranının yüzde 128 artacağı öngörülmektedir²⁰.

¹⁴ A.g.e., s. 17-18

¹⁵ A.g.e., s. 30.

¹⁶ Daniel Patrick Moynihan, "Defining Deviancy Down", *The American Scholar*, Cilt: 62, No. 1 (Kış,1993), ss. 17-30.

¹⁷ Eric Klinenberg, *a.g.e.*, s.31.

¹⁸ Elyakim Kislev, *Happy Singlehood: The Rising Acceptance and Celebration of Solo Living*, University of California Press, California, 2019, s.82.

¹⁹ Wei-Jun Jean Yeung, Adam Ka-Lok Cheung, "Living Alone, One-person household in Asia", *Demographic Research*, Cilt:32/40, 2015, s.1100

²⁰ Pavel Marceux, *Look at the Future of the Family – An extract report of The Future of The Family*, Euromonitor International, 2019, s.12.

Batılı ve Doğulu gelişmiş sanayi ülkeleriyle karşılaştırıldığında hâlâ oldukça geleneksel ve güçlü ailevi bağların olduğu Türkiye’de dahi 2018 yılında toplam 3 milyon 730 bin 505 kişi tek yaşamaktadır. Yüzde olarak incelendiğinde tek kişilik hane halklarının toplam hanelere oranı 2006 yılında yüzde 6,1 iken, bu oran 2018 yılında yüzde 16,1 olmuştur²¹. Diğer bir deyişle yalnız yaşayanların oranı 12 yılda yüzde 163 artmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu yalnız yaşayanların yaş aralıklarını paylaşmamaktadır. Ancak nüfusun içinde yaşlı olarak kabul edilebilecek olan 65 yaş üstünün oranının bu zaman zarfında sadece yüzde 7,1’den yüzde 8,8’e çıktığı (% 1,7 oranında artış) görüldüğünde²², tek haneli evlerde oturanlardaki esas artışın gençler ve orta yaşlılarda olabileceği düşünülmektedir.

YALNIZLIĞIN KAVRAMSALLAŞTIRILMASI

Bekârlık ve yalnız yaşam sosyolojinin ilgisini kuruluşundan beri çekmiştir. Örneğin Emile Durkheim dinsel ve ailevi bağların çözülmesiyle beraber yalnızlığın modernitenin yeni bir olumsuz fenomeni olduğuna işaret etmektedir. 1897 yılında yayınlanan *İntihar* adlı eserinde bekârların evlilere göre toplumla bütünleşme sorunları nedeniyle daha fazla intihar ettiğini tespit etmiştir²³. Toplumcu Durkheimci sosyolojiden farklı bir bakış açısına sahip liberal Chicago Okulu ise yalnızlığı tek yaşamaktan daha öte bir olgu olarak ele almıştır. Bu okuldan William Thomas ve Florian Znaniecki *Polonyalı Köylü* çalışmalarında göçle sarsılmış, değerlerinden uzaklaşmış bireyin köklerinden bağlı olduğu cemaatinden uzaklaşıp ben üzerine kurduğu bireyciliğe uzanma sürecini “kendini yalnız hissetme hali” olarak incelemişlerdir²⁴.

1960’lı ve 70’li yıllarda Batı toplumlarında bireyciliğin gelişim çizgisini takip ederek yalnız yaşamak ve yalnızlık olgusunu inceleyen öncü çalışmalar yapılmıştır. Bu durumu sadece burjuva ailesi değil işçi sınıfı ailesindeki deği-

²¹ Mehtap Yılmaz Özdemir, “Evlenmeler Azaldı, Boşanmalar Arttı”, *Anadolu Ajansı*, 26.02.2020 <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/evlenmeler-azaldi-bosanmalar-artti/1745213> Erişim tarihi: 26.05.2020.

²² TÜİK, *Yıllara, yaş grubu ve cinsiyete göre nüfus, Genel Nüfus Sayımları- ADNKS*, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>

²³ Emile Durkheim, *İntihar*, Cem Yayınevi, İstanbul, 2013, ss.189-244.

²⁴ William I. Thomas ve Florian Znaniecki, *The Polish Peasant in Europe and America: A Classic Work in Immigration History*, University of Illinois Press, 1996.

şimlerle de bağlantılayan Edgar Morin²⁵ ve modern toplumda yalnız ölmek konusuna odaklanan Norbert Elias²⁶ gelecek dönemde yapılacak çalışmalara bir perspektif çizmişlerdir. Yalnızlık çalışmaları esas olarak 1970'li yıllarda krize giren kapitalist sistemi kurtarmak üzere yürürlüğe konan neo-liberal politikaların kültürel alanda etkisini göstermeye başladığı 1980'li yılların sonlarında hız kazanmıştır.

Yalnızlık olgusu Velde'nin de altını çizdiği gibi sosyologlar tarafından bir-biriyle çoğu zaman ilişkili ve paralel çizgide giden üç kavram çerçevesinde kuramsallaştırılmaya çalışılmıştır. Bu yaklaşımlar, yalnızlığı kimi zaman birbirinin devamı ya da birbiriyle beraber var olabilen üç farklı perspektifte tanımlamışlardır. "Yalnız olmak", "yalnız yaşamak" ve "yalnız hissetmek"²⁷. Bu kavramlardan ilk ikisi sırasıyla sosyal bütünleşme eksikliği ve aile yokluğu çerçevesinde yalnızlığı incelerken, üçüncüsü ise yalnızlığı sosyal bir deneyim olarak tanımlar.

Bu deneyim ister toplumsal tecritten kaynaklanan durumlardan olsun ister mesleki ya da ailevi durumlar çerçevesinde olsun kişinin kendisini yalnız hissetmesiyle ilgili bir durumdur²⁸. Birey modern toplumun içindeki zehirleyici ilişkilerden, güvencesizlikten, mutsuzca yapmak zorunda kaldığı mesleğinden ve dengesiz aile ilişkilerinden kendini korumak için kaçmaktadır. Yalnız yaşadığı evi sığındığı kutsal bir mekân haline getirmektedir. Bu kavramsallaştırmada sosyologlar hayatın akışı boyunca bir duygu olarak hangi sosyal süreçlerin yalnızlığın hissedilmesine, daha da ötesi bireyi anti sosyal davranışlara sürüklediğine neden olduğuna odaklanmaktadır²⁹.

"Yalnız hissetmek" kavramsallaştırması sosyal temasların kendisini dahi bir yalnızlık kaynağı olabileceğini savlarken, "yalnız olmak" kavramsallaştırması yalnızlığı hayat biçimiyle bağlantılı olmaktan ziyade sosyal temasların ve bağlantıların eksikliği ya da yokluğu ile ilişkilendirilmektedir.³⁰ Bu anlamda sosyologlar "yalnız olmayı" tıpkı "yalnız hisset" durumunda olduğu gibi hane halkı sayısı ile ilişkilendirmezler. Ancak farklı olarak daha çok nice-

²⁵ Edgar Morin, *L'Esprit du Temps*, Armand Collins, Paris, 2008.

²⁶ Norbert Elias, *La solitude des mourants*, Pocket-Agora, Paris, 2002.

²⁷ Cecile Van de Velde, "Présentation : sociologie de la solitude : concepts, défis, perspectives" *Sociologie et sociétés*, 50 (1), 2018, s.6.

²⁸ A.g.e. 11.

²⁹ A.g.e., s.10-11.

³⁰ A.g.e., s.10.

liksele veriler kullanarak sosyal izolasyon kavramına benzer biçimde bireyin günlük veya haftalık temas sayısını, sosyal ağlarını, desteklerini hesaplayarak yalnızlığını analiz etmeye çalışmaktadırlar. Özellikle ABD sosyolojisinde etkili olan bu kavramsallaştırmanın en bilinen örneği Robert Putnam'ın “*Yalnız Bowling: Amerika'nın Düşen Sosyal Sermayesi*” isimli çalışmasıdır. Putnam çalışmasında Amerikan toplumunda ailenin dönüşümü, bireyciliğin artması, yeni teknolojilerin ortaya çıkması ve tüketim toplumuna dönüşümle birlikte insanların artan bir hızda sosyal bağlarının zayıfladığını, siyasete ve sivil toplum örgütlerine olan ilgilerinin ve katılımlarının azaldığını istatistikî rakamlarla ortaya koymaktadır³¹. Putnam bir sosyal aktivite olan bowling oynamaya bile insanların Cumartesi akşamları tek başına gitmeye başladıklarına dikkat çekmektedir. Putnam'ın sosyal bağların zayıflamasına ve “yalnız olmak” haline neden olarak gösterdiği bireycilik, yeni teknolojiler ve tüketim toplumu aynı zamanda “yalnız yaşamak”, bir başka ifadeyle bekâr bir hayat sürdürmenin de günümüzde önemli nedenleri arasındadır.

Bununla beraber yalnızlığı “yalnız yaşamak” olarak kavramsallaştıran sosyologlar, bu durumu toplumsal bir sorun olarak görmekten çok yeni bir yaşam biçimi olarak tanımlamaktadırlar. Bu tek yaşayan bireyler toplumdan izole olmuş, sosyal ilişkileri zayıf ya da olmayan kişiler olarak ele alınmaktadırlar. Öznesi bekârlar olan bu toplumsal grup akşamları tek uyumayı seçmiş ama beraber bowling oynayan sosyal ve “mutlu” kişilerdir³².

Bu yaklaşımın öncü çalışmalarından Louise Saint-Laurent 1993 yılında yaptığı bir çalışmada “yeni bekârlar” olarak tanımladığı eşlerinden boşanmış bireylerin eğlenceye, arkadaşlarına daha fazla zaman harcayabildiklerini ve böylece yeni bir sosyal dayanışma ağı yaratabildiklerine dikkat çekmektedir³³. Pan Ke Shon da yalnız yaşayan bireylerin bir eşi olanlara göre daha fazla kişi ile sosyal kontaklarının olduğunu altını çizmektedir ama bu bireylerin çift hayatı yaşayanlara göre kendilerini iki misli daha fazla yalnız hissetme duygusunu yaşadıklarını da belirtmektedir³⁴. Yalnız

³¹ Robert D. Putnam, “Alone: America's Declining Social Capital”. *Journal of Democracy*. Sayı: 6. 1995. ss.65-78.

³² Elyakim Kislev, *a.g.e.*, ss.103-124.

³³ Louise Saint-Laurent, “La dynamique de la solitude des néo-célibataires : vers la constitution de nouveaux réseaux de solidarité”, *International Review of Community Development / Revue internationale d'action communautaire*, Sayı:29, 1993, ss. 151-161.

³⁴ Jean-Louis Pan Ké Shon, “Vivre seul, sentiment de solitude et isolement relationnel”, *Insee Première*, 678, Ekim 1999. s.2.

yaşamı yeni bir hayat tarzı, standardı halinde ele alan geniş hacimli ilk çalışma Fransız sosyolog Jean Claude Kauffman'ın yalnız yaşayan kadınların kadın dergilerine göndermiş oldukları mektuplardan yola çıkarak kaleme aldığı *La femme Seule et le Prince Charmant, enquet sur la vie en solo*³⁵ (Yalnız kadın ve Çekici prens, solo hayat üzerine bir araştırma) isimli çalışmasıdır. Bu perspektifte uluslararası boyutta yapılan en önemli sosyolojik çalışma ise Erik Klinenberg'in altı gelişmiş ülkede geniş bir spektrum içindeki (hiç evlenmemiş, boşanmış, dul kalmış) 300 yalnız yaşayan bekar ile yapılan saha görüşmelerine dayanarak yazdığı *Going Solo*³⁶ (*Yalnız gidiş*) kitabıdır. Bu bahsedilen son iki çalışma da yalnız yaşamayı Putnam gibi toplumdun yalıtılmış olarak görmemektedir. Onun yerine bu iki çalışma tek başına yaşamayı, daha çok bireyin kendine yatırım yapmak, kendini geliştirmek, mutlu olmak için özgür iradesiyle seçtiği, hatta güçlü aile ve arkadaşlık bağlarını sürdürdüğü (sürdürebildiği), toplumda evli insanlara göre daha fazla sosyal temaslara imkan verebilen bir yaşam tarzı olarak nitelendirme eğilimindedir. Sonuç olarak topluma egemen olan bireycilik ve kapitalist sistemin arzuladığı tüketim kültürü ile uyumlu bu yaklaşım yalnızlık kavramıyla ilişkilendiren bekârlığa özgü yalnız yaşamı "olumsuz bir prizmadan kurtarmak için "solo yaşam", "tek başına" yaşam biçiminde kavramsal olarak yeniden formüle etmektedir".³⁷

KADINLAR VE ERKEKLERİN YALNIZ YAŞAMI

Bir yalnız yaşam biçimi olarak bekârlık hakkında gerek Batı dünyasında gerekse Türkiye'deki son derece sınırlı alan yazını bu durumu çoğunlukla ataerkil düzende kadınların deneyimleri üzerinden incelemiştir.³⁸ Ancak Türkiye ve Batıdaki çalışmalarda farklılaşmalar olduğu da görülmektedir. Batı'daki çalışmalar yalnız yaşayan kadınların ataerkil düzende yaşadıkları sorunlar kadar yalnız yaşamının kadına kattığı pozitif yönlere de odaklanmaktadırlar. Türkiye'deki az sayıdaki çalışma ise yoğun

³⁵ Jean-Claude Kaufmann, *La Femme seule et le Prince charmant*, Nathan, Paris, 1999.

³⁶ Eric Klinenberg, *Going Solo: The Extraordinary Rise and Surprising Appeal of Living Alone*, New York: The Penguin Press, 2012.

³⁷ Cecile Van de Velde, a.g.e., s.9.

³⁸ Bkz. Carol M. Anderson, Susan Stewart ve Sona, Dimidjian, *Flying Solo: Single Women in Midlife*, W.W. Norton., London, 1995., Jean-Claude Kaufmann, a.g.e., Ellen Kay Trimberger, *The New Single Woman*, Beacon Press. Baston, 2005.

olarak bekâr kadınların ataerkil kültürün içinde “yaşadıkları mekân”³⁹, “iş yeri”⁴⁰, “toplumsal çevre”⁴¹ ve “devlet”⁴² ile olan sorunları üzerine yoğunlaşmaktadır.

Tek başına yaşamı seçen bekâr kadınlar ve erkekler arasında geldikleri sosyal çevre açısından önemli farklılıklar vardır. Bu kategorideki kadınlar çoğunlukla büyük şehirlerde yaşamakta, erkeklere göre daha iyi eğitilmiş, mesleklerinde başarılıdır⁴³. Zira yaşanan coğrafyaya göre farklı düzeylerde ataerkil kodların baskın olduğu günümüz dünyasında, ekonomik yönden kendi kendini finanse edebilen ve eğitilmiş olan kadınlar, ailelerine ve topluma karşı bireysel kimliğini ve rûştünü ispatlayarak tek başına hayata tutunabilmektedirler.⁴⁴

Yalnız yaşamı seçen erkek popülasyon içinde kadınlar gibi eğitilmişler ve başarılılar olmakla birlikte bu kategorideki erkekler kadınlara göre daha taşralı, büyük kente çalışmak için gelmiş ve sosyal olarak hayatta “başarısız” olmuşlar arasından çıkmaktadır⁴⁵. Zira toplumsal cinsiyet rolleri gereği toplum tarafından bir eve bakma sorumluluğu yüklenen erkek, gerekli ekonomik ve sosyal başarıyı elde edemezse çift hayatı kurması güçleşmektedir⁴⁶. Diğer bir

³⁹ Bkz. D. Ceren Lordoğlu, *İstanbul'da Bekâr Kadın Olarak Yaşamak, Kentin Güvensiz Halleri, Doktora Tezi, Mimar Sinan G.S.F. Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir Ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, İstanbul, 2016.* <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

⁴⁰ Büşra Akçıl, *Yozgat'ta Çalışan Bekâr Kadınların Şiddet Algısı, Yozgat Bozok Üniversitesi, S.B.E, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.* <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

⁴¹ Berivan Kavas, *Bekâr Kadınlara yönelik, 'Evlen' Baskısı, Gazi Üniversitesi, S.B.E, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018.* <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

⁴² Esra Gedik, *Trapped in between state, market and family: Experiences of moderately educated divorced and widow women, ODTÜ, S.B.E., Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2015.* <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

⁴³ Dieter Demey, Ann Berrington, Maria Evandrou, ve Jane Falkingham, “Pathways into living alone in mid-life: Diversity and policy implications”, *Advances in Life Course Research* Sayı:18(3), 2013, ss.161-174.

⁴⁴ Jill Reynolds, *The Single Woman: A Discursive Investigation*, Routledge, 2008, s.60.

⁴⁵ Pascal Lardellier, *Les Célibataires*, Le Cavalier Bleu Editions, Paris, 2006, s.17.

⁴⁶ Pamela J., Wendy D. Manning ve Meredith Porter, “Everything's there except money”: How money shapes decisions to marry among cohabitators”, *Journal of Marriage and Family*, Sayı: 67, 2005, ss.680-696.

deyişle modern zamanlarda yuva kuracak maddi güce ya da düzenli bir işe sahip olamayan ya da bir evin sorumluluğunu yüklenmek istemeyen erkekler bekâr hayatı yaşamayı en rasyonel tercih olarak görmektedirler. Ayrıca bazı erkekler modern dönemlerde tıpkı kadınlar gibi kendilerinden beklenen toplumsal cinsiyet rollerine itiraz etmektedirler. Başkaları için çalışıp, stresli bir hayat yaşamak istemeyen erkekler “özgür” ve bekâr yaşama doğru yönelmektedirler⁴⁷. Ayrıca boşanma sonrası yüklü nafaka ödemek zorunda kalan erkekler maddi olarak bir yıkım yaşamaktadırlar⁴⁸. Bu durumdaki erkekler yeniden bir yuva kuracak maddi güce sahip olmadıklarından bekâr hayatı yaşayabilmektedirler.

Başkalarının sorumluluğunu almadan, sadece kendi için yaşayan bekârlarla özdeşleştirilen yalnız yaşamak olgusu önce Batı dünyasında ardından yerkürenin dört bir yanına adeta bir salgın gibi yayılmaktaysa şu soruyu sormak gerekmektedir: Batıda ne oldu? Neden insanlar kitleler halinde yalnız yaşamı tercih etmeye başladılar? Batı kültüründe modernite öncesi yalnız yaşamak yerleşik bir değer olmadığına göre üretim sistemlerindeki değişime odaklanmak gerekir. Zira modern dönemde üretim teknolojilerindeki temel değişimler önce Batı ülkelerinde gerçekleşti. Birinci sanayi devriminde buhar gücü kullanılarak tarımsal ve el emeği üretiminden mekanik üretim sistemlerine geçilmiştir. Elektriğin kullanımıyla beraber ikinci sanayi devriminde seri üretim yaygınlık kazanmıştır. Üçüncü sanayi devriminde elektroniğin ön plana çıkmasıyla üretim otomatikleşmiştir ve günümüzde dördüncü sanayi devrimi ile birlikte yapay zekâlar, insansız esnek üretim biçimleri gelişmiştir. Bu üretim biçimlerindeki her bir evreden diğerine geçiş toplumsal yapı ve ilişkileri derinden sarsmıştır. Her evrede uzmanlaşmaya olan ihtiyaç daha da artarken geleneksel toplumsal bağları koruyan kolektif bilinç zayıflamıştır. Gelişen refah toplumu, devlet tarafından sağlanan sosyal güvenlik sistemleri sayesinde *homo economicus* daha önce kendisine destek, fayda sağlayan toplumsal, cemaatsel ve ailevi bağlarını hiper-organik işbölümünün olduğu bu modern zamanlarda kendi geleceği önünde bir yük olarak görmeye başlamıştır. Toplumsal dayanışma bağlarından kopan kadınlar ve erkekler kendi

⁴⁷ Barbara Ehrenreich, *The Hearts of Men*, Londra, Pluto, 1983, aktaran Anthony Giddens, *Mahremiyetin Dönüşümü*, Ayrıntı, İstanbul, 2018, s.149.

⁴⁸ Yelda Sevim, Ayşenur Güldeste, Canan Öner, “Boşanan Erkeklerin Sorunları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Elazığ İli Örneği)”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 26, 2016, s.311.

ayakları üzerinde durabilmek için tıpkı üretim sürecinde olduğu gibi kişisel yaşamlarında ve sosyal ilişkilerinde de daha hesaplı, planlı olmak, asgari maliyetle azami verimli bir hayatı kurgulamak zorunda kalmıştır.

Bu gelişmeler toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlar ve erkekler arasında yeniden müzakere edilmesinin kapısını açmıştır. Zira üretim teknolojilerinin kas gücünden makinelere, makinelerden yapay zekâlara doğru evrimleşmesi bir yandan bireyciliğin gelişmesine neden olurken diğer yandan bu süreçte eğitim düzeyi artan kadınların da emek ilişkilerine ve toplumsal hayata katılmasına olanak vermiştir.⁴⁹ Uzun eğitim dönemi boyunca kendine yatırım yapan, mesleki alanda erkeklerle aynı/benzer niteliklere sahip olan kadınlar, çocuk bakımı ve ev işlerinin kadın üzerine yıkıldığı klasik çekirdek aile modelini kariyerleri önünde bir engel olarak görmeye başlamışlardır⁵⁰. Çünkü emek piyasası kadınlardan ve erkeklerden sosyal bağları ile kendi varoluşunu ve kimliğinin koşullarını umursamadan piyasa koşullarının talebi doğrultusunda esnek zaman dilimlerinde çalışabilen, oraya buraya gidip gelen mobil bireyler olmalarını talep etmektedir⁵¹. Emek piyasasının taleplerine uyum sağlayarak ekonomik ve sosyal güç edinebilen kadınlar yeni kazanımlarını kaybetmek istememektedirler. Erkekler ise çocuk bakımı, ev işleri ve yönetimindeki eski avantajlarını korumayı arzulamaktadırlar. İlişkilerdeki eski dengenin kaybolmasıyla ortaya çıkan yeni durum tarafların birbirleri için fedakârlıkta bulunmalarını zorlaştırmaktadır. Cinsler arası bu çatışma onların tek çatı altında çift veya aile yaşamına geçişlerini veya var olan birlik-teliklerinin devam ettirilmesini güçleştirmektedir. Sonuçta batı dünyasında ortaya çıkan yeni üretim ilişkileri ve emek piyasası talepleri zamanla yerkünün farklı kültürel özelliklere sahip bölgelerine nüfuz ettikçe oralarda da benzer toplumsal sonuçlara yol açmaktadır. Bu kapitalist üretim tarzı ile eş güdümlü giden akılcılık ve bireycilik birbirinden farklı tarihsel geçmişleri ve

⁴⁹ TÜİK rakamlarına göre Türkiye’de kadınların istihdama katılım oranlarında son kırk yılda önemli bir artış olmamasına rağmen, çalışan kadınların tarım sektöründen hizmet sektörüne ve alt kademelerden yönetici kademelerine doğru bir değişim olmuştur. Bkz. Aslı E. Mert ve Bengü Kurtege Sefer, *Yakın Tarihsel Süreçten Günümüze Türkiye’de Kadın İstihdamının Dönüşümü*, Koç Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi KOÇ KAM, 11 Aralık 2019. <https://kockam.ku.edu.tr/yakin-tarihsel-surecten-gunumuz-turkiyede-kadin-istihdaminin-donusumu/>

⁵⁰ Jean-Hugues Déchaux, *Sociologie de la famille*, La Découverte, Paris, 2009, s. 22-23.

⁵¹ Ulrich Beck ve Elisabeth Beck-Gernheim, *Aşkın Normal Kaosu*, İmgi Kitapevi, İstanbul, 2012, s.20.

sosyal örüntüleri olan tüm kültürleri dönüştürmekte ve tek tipleştirmektedir. Batı kültüründen çok uzak Çin ve Hindistan gibi ülkelerde son yıllarda yalnız yaşamların artmasının⁵² nedeni bu geleneksel kültürel yapıları bozan ve benzeştiren ekonomi temelli değişimdir. Nihayetinde farklı kültür dünyaları içinde yükselen bireycilik anlayışı ve tek yaşam tarzı kişinin bireysel bir tercihinin ötesinde onun içinde yaşadığı üretim-tüketim ilişkilerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Bir aile ya da çift hayatının sorumluluğunu almadan yalnız yaşamak isteyen bireyler üç farklı yönelimden birini seçmektedirler. İlki hiçbir zaman bir kişi ile beraber olmamak (müzmin bekâr), ikincisi çift hayatını ileri yaşlara ötelemek (uzatılmış bekârlık), üçüncüsü ise boşanmak (yeniden bekârlık) şeklinde gerçekleşmektedir. Bu üç seçenek içinde en yaygın davranış tipi ikinci ve üçüncü seçenekler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bireyleri uzatılmış bekârlık sürecine yönlendiren en önemli nedenlerden biri üretim teknolojilerinin gelişmesiyle beraber toplumsal refah ve hayat kalitesinin geçmiş zamanlara nazaran göreceli olarak gelişmesidir. Beck ve Beck-Gernheim'in vurguladığı gibi, "eski kuşaklar, monoton bir açlık ve yoksulluk döngüsü içinde, her gün hayatta kalma mücadelesi verirken, bugün geniş toplumsal gruplar açısından ulaşılan maddi seviye, onlara kendilerini gerçekleştirme ve hayat kalitelerini artırma olanakları sağlamaktadır"⁵³. Önceki kuşakların çoluk çocuğa karıştığı, bir evin sorumluluğunu aldığı yaşta günümüz gençleri hala eğitim hayatına devam etmektedirler. "Her geçen gün daha fazla sayıda genç para kazanma zorunluluğundan ve erken yaşta fiziksel ve psikolojik çöküntü yaşama tehlikesinden kurtulmuş oldu."⁵⁴ Ortalama beklenen yaşam süresinin de refah düzeyine paralel şekilde uzamasıyla gençlik başka bir hayatın tadına varma, eğlenme, farklı deneyimlerin peşinde koşma fırsatını yakalamıştır. Gerçekten de eğitim hayatı uzadıkça ileriki dönemde uzun yıllar yalnız yaşama arasında anlamlı ilişkiler olduğuna dair birçok çalışma mevcuttur⁵⁵. Eğitim bireylere finansal bir özgürlük, bireycilik

⁵² United Nations, *Household Size & Composition, 2019*, <https://population.un.org/Household/index.html#/countries/840> Erişim tarihi: 28.05.2020.

⁵³ Ulrich Beck ve Elisabeth Beck-Gernheim, *a.g.e.*, s.95.

⁵⁴ *A.g.e.*

⁵⁵ Glenn Sandström Lena Karlsson "The Educational Gradient Of Living Alone: A Comparison Among The Working-Age Population In Europe", *Demographic Research*, Sayı: 40, 2019. Ss.1645-1670.

ve evlenme konusunda aile baskısına karşı direnç imkânı vermektedir. Ayrıca eğitim seviyesi arttıkça gelir düzeyinin artması tek başına bir hayatı idame edecek maddi olanağı da artırmaktadır.⁵⁶

Bireylerin uzatılmış bir bekâr hayatı yaşamasını sağlayan bir başka önemli neden ise doğum kontrol teknolojilerinin gelişmesi, yaygınlık kazanması ve akılcılıkla bağlantılı dünyevileşme ile geleneksel değerlerin liberalleşmesidir. Zira evlilik kurumunun en önemli işlevlerinden biri bireylerin cinsel ihtiyaçlarını toplumca onaylanmış “meşru” bir kurum içinde tatmin etmektir. Ancak günümüzde toplumlar sanayileştikçe ve dünyevileştikçe büyük ölçüde aşk, evlilik, üreme ve cinsellik arasındaki bağ kopmaktadır⁵⁷. Fizyolojik bir ihtiyaç olan cinselliği tatmin etmek için toplumun geniş bir kesimi, din kurumu ve yasalar tarafından onaylanmış olan evlilik kurumuna girmeyi beklememektedir. Tüm bu nedenler geç modern zamanda yalnız yaşamı hayatın akışında adeta kurumsallaştıran bir “uzatılmış bekarlık” evresi ile de özdeşleştirmektedir ve ilk evlilik yaşı yıllar içinde yükselmektedir. Örneğin ABD’de 2017 yılında kadınlar ve erkeklerin ortalama ilk evlenme yaşı 28,5’tir⁵⁸. Türkiye’de de rakamlar hızla gelişmiş sanayi ülkelerine yaklaşmaktadır. Kadınlar ve erkeklerin ortalama ilk evlilik yaşı 2001 yılında 23,62 iken 2019 yılında 26,45 olmuştur⁵⁹. Büyük kentlerde, metropollerde bu yaş ortalaması daha da artmaktadır. Sonuçta Dünya’da ve Türkiye’de çoğu insan uzun yalnız yaşam evresinden sonra belli bir yaşa gelince ya evlilik kurumu içine girerek ya da sayıları hızla artan bir biçimde nikâhsız birlikteliklerle uzatılmış bekârlık sürecine veda etmektedir.

Toplum içinde yalnız yaşayan bekâr kitlesinin oranını artıran bir başka grup ise resmi olarak boşananlar ya da sayılarını bilemediğimiz nikâhsız birlikteliklerini sonlandıran çiftlerdir. Sayıları hızla artan bu grup⁶⁰ daha önce

⁵⁶ Elyakim Kislev, *a.g.e.*, ss.32-34.

⁵⁷ Anthony Giddens, *Mahremiyetin Dönüşümü*, Ayrıntı, İstanbul, 2018, s.62.

⁵⁸ U.S. Census Bureau, “Historical Marital Status Tables: Table MS-2. Estimated Median Age at First Marriage, by Sex: 1890 to the Present.”, 2017. <https://www.census.gov/data/tables/time-series/demo/families/marital.html>.

⁵⁹ Bkz. Zafer ve Abdullah Ünal, “Türkiye’de Evlenme ve Boşanma Oranlarının İller Düzeyinde Zamansal Değişimi (2001-2015)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:10 Sayı:5, 2017, s.347-348. Mehtap Yılmaz Özdemir, *a.g.e.*

⁶⁰ Türkiye’de boşanan çiftlerin sayısı 2018 yılında 143 bin 573 iken 2019 yılında yüzde 8.0 artarak 155 bin 47 olmuştur. Bin nüfus başına düşen boşanma sayısını ifade eden kaba boşanma hızı binde 1.88 olarak gerçekleşti. TÜİK-2019. <http://www.tuik.gov.tr/>

toplum tarafından dul olarak adlandırılan geniş bir bekâr grubunu ortaya çıkarmaktadır. Fırsat bulduğunda kendi bireysel çıkarlarını, mutluluğunu ve hazlarını azami ölçüye çekmek isteyen modern insan için artık ilişkisinden memnun değilse boşanmak akılcı bir tercih olmaktadır⁶¹. “Eksiden evliyken eşimizden memnun değilsek boşanabilmek için geçerli bir nedenimiz olduğunu ispat etmek zorundaydık şimdi ise mutsuzsak kendimizi niye hala bu evliliği sürdürüyoruz ona ikna etmemiz gerekmektedir. Bir hâkimi ikna etmektense kendimizi ikna etmek daha kolay”⁶² hale gelmiştir. Zira boşanmak ve yalnız yaşamak geçmişte olduğu gibi toplum tarafından başarısızlık değil hayatın tadını çıkarmak, çift/ aile hayatı sırasında kaçırılan fırsatları yeniden yakalamak, yeni deneyimler kazanmak için bir fırsat olarak görülmektedir. Özellikle son yıllarda Dünya’da ve Türkiye’de yalnız yaşayan sayısında artışın en önemli faktörlerinden biri boşanma veya ayrılık sonrası bireylerin yalnız yaşamaya karar vermesidir. Üstelik bu kararı kadınlar geçmiş zamanlara göre çok daha kolay alabilme olanağına sahiptirler. Geçmişin geleneksel toplumunda boşanmış kadınların baba evine dönmesi norm olarak görülürken, günümüzde çok sayıda kadın aldıkları eğitim ve mesleki yeterlilikleri sayesinde birçok zorluğa rağmen kendi hayatlarını tek başına yaşamaktadırlar. Yeni dönemin bireyi kendini geçmiş dönemin değerlerini paylaşan toplumla simgesel olarak bağlı görmemektedir. Geçmiş zamanlarda evlilik genç insanlar için evden kaçmak, ebeveynlerinden özgürleşmek için bir araç gibi görünürken⁶³, günümüzde eğitilmiş meslek sahibi evli bireyler özellikle de kadınlar evlilikten yeterli doyumu alamazlarsa orta yaşa geldiklerinde boşanmayı ve tek yaşamayı özgürleşmek için fırsat olarak görebilmektedirler⁶⁴.

PreHaberBultenleri.do?id=33708 . 1965’ten bu yana, AB-28’deki kaba evlilik oranı göreceli olarak% 50’ye yakın düşmüştür (1965’te 1000 kişi başına 7,8’den 2016’da 4,4’e). Aynı zamanda, kaba boşanma oranı iki kattan fazla arttı ve 1965’te 1000 kişi başına 0,8’den 2016’da 1,9’a yükseldi. Eorostat, “Marriage and divorce statistics”, Haziran, 2019. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Marriage_and_divorce_statistics#Fewer_marriages.2C_more_divorces

Türk dünyasındaki boşanma oranlarındaki artış için Bkz. Abulfez Süleymanov, Çağdaş Türk Toplumlarında Aile ve Evlilik İlişkileri, *Aile ve Toplum*, Cilt: 5 Sayı: 17 Nisan-Mayıs-Haziran 2009, ss.7-17.

⁶¹ Ruth A. Wallace ve Alison Wolf, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2012, s.403.

⁶² Eric Klinenberg, a.g.e., s.32.

⁶³ Anthony Giddens, *Sosyoloji*, Kırmızı, İstanbul, 2016, s.424.

⁶⁴ Carol M. Anderson, Susan Stewart ve Sona, Dimidjian, a.g.s., ss.131-143.

TÜKETİM TOPLUMU VE YALNIZ YAŞAM

Modern kapitalist sistemde üretim ilişkilerinin değişimin yanı sıra tüketim ilişkilerinin değişimi de toplumda bekârlığı ve yalnız yaşamı desteklemektedir. Zira tüketim toplumu öncesi bekâr bireyler ya çoğunlukla bir ailenin içinde yer almaktaydılar ya da dini birliktelikler, medreseler, asker ocakları gibi daha geniş kurumların içinde toplu olarak yaşamaktaydılar. Bireyleri yalnız yaşamın sıkıntılarından koruyan bu kurumların hepsi bekârların gündelik hayatta ihtiyaç duyacakları temel hizmetleri ve ürünleri sağlamaktaydılar. Günümüzde ise bir kurum veya hane içindeki başka insanların yardımına ve desteğine muhtaç kalmadan piyasa içinde birçok hizmet ve ürüne erişim imkânı bireylere yalnız yaşamı daha olanaklı hale getirmektedir⁶⁵. Bugün yalnız yaşayan bir erkek ya da kadın farklı uygulamalar ve internet sitelerinden bir tıkla yemek ihtiyacını karşılayabilmekte, temizlik, tamirat ve güvenlik hizmetlerini satın alabilmektedir. Ayrıca çamaşır makinesinden bulaşık makinesine kadar farklı ev ürünleri tek başına yaşayanların hayatı kolaylaştırmaktadır. Yalnız yaşam en azından parası olanlar için rahat ve güvenilir bir hale gelebilmektedir.

Çift veya aile dayanışması içinde bireylerin kendi emekleri ile yapabilecekleri ya da yapmalarının daha cazip olabileceği işleri tek yaşadıklarında satın alma durumunda kalmaları yalnız yaşam sürenleri kapitalist pazar için cazibe merkezi haline getirmektedir. Zira tüketim toplumunda sistem bireylere “emekçiler, tasarrufçular olarak değil, ama gitgide daha çok tüketiciler olarak ihtiyaç”⁶⁶ duymaktadır. Bu durumda yalnız yaşayanların sayısının artması konut kullanımından, ev eşyalarına kadar birçok ürünün daha fazla kullanılmasına ve satılmasına neden olmaktadır⁶⁷. Eğlence ve turizm sektörü için de yalnız yaşayanlar iyi bir müşteri kitesidir. Yalnız yaşayanların çoğunlukla rağbet ettiği buluşma siteleri internet dünyasının en karlı yatırımlarıdır. Ayrıca yalnız yaşayanlar kendilerini mutlu etmek için daha fazla para harcayabilmektedirler. Dünya'nın birçok yerinde yalnız yaşayanlara yönelik ürün ve hizmetlerin sergilendiği Bekâr Fuarları düzenlenirken, teklifi ifade

⁶⁵ Simon Langlois “Culture et rapports sociaux: trente ans de changements”, *ARGUS*, Cilt: 21, n° 3.

⁶⁶ Jean Baudrillard, *Tüketim toplumu*, Ayrıntı, İstanbul, 2010, s. 98.

⁶⁷ Lukáš Kala “The Environmental Impact of Singles’ Consumer Behaviour: Is the Lifestyle of Singles Inevitably Environmentally More Damaging?” *Sociální Studia / Social Studies*, Cilt 12, Sayı:3, 2015, ss. 53-69.

eden dört tane bir rakamının yan yana geldiği 11 Kasım (11.11) tarihi Uluslararası Bekârlar günü olarak kutlanmaktadır⁶⁸. Dünya'nın en büyük alışveriş platformu Ali Baba'nın 2019 yılının 11 Kasım günü 24 saat içinde 38,4 milyar Amerikan doları ciro yapması⁶⁹ bekârlar piyasasının sistem için ne kadar karlı bir kitle olduğunu göstermektedir.

Bir yandan yapısal bir zorlama ile üretim ilişkilerindeki değişim insanları yalnız yaşama iterken, diğer yandan da tüketim alışkanlıklarını teşvik eden kapitalist sistem yalnız yaşamayı popüler kültürel ürünlerini kullanarak çekici hale getirmektedir.⁷⁰ Zira nüfus artış hızının yavaşladığı yerkürede sürekli pazarı genişletmek ve daha fazla ürün ve hizmet satmak isteyen kapitalist sistem için açılacak her yeni hane tüketimi artıracaktır. Bu nedenle kültür endüstrisini kontrol eden kapitalist sistem pazarını genişletmek için bireylerin yalnız yaşamasını özendirici ürünler ve fikirler ortaya koymaktadır⁷¹. 1980'li yıllardan itibaren Dünya'da ve Türkiye'de *Aktüel*, *Tempo*, *Kadınca*, *Elele*, *Marie Claire*, *Cosmopolitan*. *Harper's Bazar*, *GQ*, *Loaded* gibi yerel ya da uluslararası çapta yayın yapan haftalık / aylık haber, magazin kadın ve erkek dergilerinde⁷² bekâr yaşamın renkli, çekici yanlarını sunan, "İstanbul bekârları nasıl yaşıyor", "Yeni Hayatlarınız", "Seks in the Cihangir"⁷³ gibi başlıkları olan haber ve röportajlar yapılmaktadır⁷⁴. Türkiye'de *Aktüel* dergisi "500. Sayısından itibaren toplumda gözlenen değişime uyum sağlamak için 'Gece ve Şehir' başlığını taşıyan ve ana kahramanları yalnız kadınlar olan bir çizgi banda yer vermiştir"⁷⁵. Yalnız yaşayan kentli kadınlara yönelik yazılar yazan Duygu Asena, Aşye Arman, Perihan Mağden, Tuğba Akyol gibi yazarlar an-

⁶⁸ Elyakim Kislev, *a.g.e.*, s.13.

⁶⁹ Agne Blazyte, "Alibaba's gross merchandise volume on Singles' Day from 2011 to 2019", *Statista*, 24 Mayıs 2020, <https://www.statista.com/statistics/364543/alibaba-singles-day-1111-gmv/> Erişim tarihi: 05.06.2020

⁷⁰ Bkz. Anthea Taylor, *Single Women in Popular Culture: The Limits of Postfeminism*, Palgrave Macmillan UK, 2012.

⁷¹ Ewan Morrison, "What I'm thinking about ... why capitalism wants us to stay single", *The Guardian*, 11 Ağustos, 2012, <https://www.theguardian.com/books/booksblog/2012/aug/11/ewan-morrison-capitalism-single> Erişim tarihi: 04.06.2020.

⁷² Bu dönemin Kadın ve Erkek dergilerindeki yeni cinsiyet rolü imajları için Bkz. Andy Bennett, *Kültür ve Gündelik Hayat*, Phoenix, Ankara, 2013, ss. 136-142.

⁷³ Rifat N. Bali, *Tarz-ı Hayat'tan Life Style'a, Yeni Seçkinler, Yeni Mekanlar, Yeni Yaşamlar*, İletişim Yay., İstanbul, 2018, s.249-250.

⁷⁴ Pascal Lardellier, *Les Célibataires*, *a.g.e.*, s.29.

⁷⁵ Rifat N. Bali, *a.g.e.*, s.249.

dığımız dergilerde ve ana akım gazetelerde medya yöneticileri tarafından ön plana çıkarılmışlardır. Yine bu dönemden itibaren yalnız yaşamı bir norm olarak sunan sinema, roman ve tv dizileri gibi popüler kültür ürünlerinin arttığı görülmektedir. İngiliz yazar Helen Fielding'in 1998'de yazdığı Londralı yalnız bir kadının hayatını anlatan *Bridget Jones'in Günlüğü* romanı ve romandan uyarlanan filmi Dünya'da ve Türkiye'de büyük bir başarı kazanmıştır. Daha sonra New Yorklu 4 kadının yaşam öyküsünü anlatan *Sex and City* ve güzel ama yalnız bir avukat kadının hikayesini anlatan *Ally McBeal* gibi 2000'li yılların başlarındaki öncü dizi filmler daha sonraki yıllarda çekilecek televizyon dizileri ve beyaz perde ürünleri için bir standart oluşturmuştur. Bu dizilerde bekâr erkekler çoğunlukla zengin, başarılı, eğlence peşinde koşan bireyler olarak resmedilirken esas olarak kadın karakterler üzerine odaklanılmıştır. Bu ve benzeri diziler daha önceki dönemlerde çoğunlukla bir erkeğe muhtaç şekilde annelik rolüyle özdeşleştirilen kadınları bağımsız, kendi ayakları üzerinde tek başına yaşayabilen bireyler olarak yeniden tanımlamıştır⁷⁶.

Başarılı, sürekli eğlenen, gezen avukatlar, mimarlar, serbest meslek sahibi medyatik stereotipiler insanların, özellikle gençlerin hayallerine seslenmektedir⁷⁷. Ancak yalnız yaşayan bekâr erkekler ve kadınlar bu popüler kültür ürünlerinde klişe haline gelen yaşamlar sürmemektedirler. Gerçekler medya tarafından topluma sunulan rüyalardan çok daha farklıdır. İster gelişmiş sanayi toplumlarında olsun ister Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkede olsun yalnız yaşamak birey için psikolojik, ekonomik ve toplumsal ilişkiler açısından çok yönlü, zorlu bir sınavdır. Özellikle bu yaşam biçimi bireysel bir tercih değil de, Durkheim'in *keskin anomik* durum olarak tanımladığı evliyken dul kalma, boşanma gibi medeni statüdeki hızlı değişiklikler sonucu gerçekleştiyse evlilik kurumu çerçevesinde kurulan sosyal ilişkilerde ani azalma, ekonomik yönden daha önce alışık olunmayan fakirleşme, sosyal dışlanma gibi sonuçlarla bireyi intihara kadar sürükleyebilmektedir.

İster bir seçim sonucu olsun ister hayat akışındaki bir değişim sonucu olsun her iki durumda da yalnız yaşayan bekârları bir dizi sorun beklemektedir. Gündelik hayatın basit ya da karmaşık sorunlarıyla tek başına mücadele vermenin yorgunluğu dışında yalnız yaşamak çift hayatı yaşayamaya göre

⁷⁶ Yunuen Ysela Mandujano-Salazar, "It is Not that I Can't, It is that I Won't: The Struggle of Japanese Women to Redefine Female Singlehood through Television Dramas", *Asian Studies Review*, Sayı. 41(4), 2017, ss. 526-543.

⁷⁷ Pascal Lardellier, *Les Célibataires*, a.g.e, s.17.

ekonomik açıdan daha masraflı bir deneyimdir. Dışarıdaki sosyal hayat genelinde çift ve aile hayatına göre tasarlanmıştır. Tatil kampanyaları,⁷⁸ otel, oda fiyatları en az iki kişiye göre ayarlanmaktadır. Spor salonlarından, müzelere kadar birçok kurumda çift veya aile indirimi vardır. Yalnız yaşayan kişiye uygun stüdyo tarzı konutlar oldukça sınırlıdır. Kira, elektrik, ısınma, internet, gıda gibi temel ev harcamalarında evde yaşayan birey sayısı arttıkça birim başına düşen maliyet azalmaktadır.

Kadınlarla erkekler karşılaştırıldığında, yalnız yaşayan kadınlar erkeklerle göre daha büyük zorluklarla ve masraflarla karşılaşmaktadırlar. Erkekler sosyo-ekonomik, kültürel durumlarına uygun olarak şehrin tüm mahallelerinde ve bölgelerinde daha kolay konut bulabilmektedirler. Ev arama kriterleri içinde mahalle baskısı ve yalnız yaşamaktan kaynaklanan güvenlik sorunu kadınlara göre daha azdır. Buna karşılık ataerkil cinsiyetçi kültürün içinde yalnız yaşayan kadınlar için ev seçiminde güvenlik en önemli kriterdir. Evin fiziksel konumu kadar kadınların “davranışlarına en az denetim ve sınırlılık getirerek hareket edebilecekleri, rahat hissedecekleri mekanları tercih etmeleri de güvenlikle” ilişkilidir⁷⁹. Bu nedenle yalnız yaşayan kadınlar geleneksel mahalle ortamının sürekli denetim ve gözetiminden kaçmak, görece daha güven içinde yaşamak için yaşadıkları kentte üst ekonomik sosyal grupların yaşadığı bir nevi geleneksel toplumsal kodlardan “kurtarılmış mahallelerde” yaşamak ya da güvenlik hizmetleri sunan ama bina/site aidatların yüksek olduğu, kimsenin kimseyi tanımadığı konutlarda anonim olarak ikamet etmek zorunda kalmaktadırlar. Yalnız yaşayan kadınlar ayrıca kamera, alarm gibi güvenlik hizmetlerini satın alma ihtiyacı da duymaktadırlar ve güvenlik şirketleri bu kâr getiren müşteri kitlesine yönelik ürünler ve kampanyalar sunmaktadırlar⁸⁰.

⁷⁸ UFC- Fransız Türetici Birlikleri Feredasyonu'nun 2019 yılında yaptığı bir araştırmaya göre tek başına tatile çıkanlar çiftlere göre %53 daha fazla ödeme yapıyorlar. “**Vacances, Les très chers voyages en solitaire**” <https://www.quechoisir.org/action-ufc-que-choisir-vacances-les-tres-chers-voyages-en-solitaire-n68803/>

⁷⁹ D. Ceren Lordoğlu, *İstanbul'da Bekâr Kadın Olarak Yaşamak, Kentin Güvensiz Halleri, Doktora Tezi, Mimar Sinan G.S.F. Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir Ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, İstanbul, 2016. s.65.*

⁸⁰ Örneğin Türkiye'de İsveç merkezli *Securitas* şirketine ait olan *Pronet Güvenlik ve Danışmanlık Hizmetleri* firması kadınlara yönelik panik butonlu alarm hizmeti vermektedir. Bkz. *Pronet Panik Butonu Uygulaması tehlike anında kadınların yanında*, <https://www.pronet.com.tr/haber/pronet-panik-butonu-uygulamasi-tehlike-aninda-kadinlarin-yaninda> Erişim tarihi: 01.06.2020.

Yine şehir içinde gece eve ulaşımında erkekler toplu taşıma araçlarını daha sorunsuz biçimde kullanabilirken kadınlar ulaşım için özel otomobil kullanma ya da taksiye binme ihtiyacı hissetmektedirler⁸¹. Erkekler için bir tercih olabilecek bu araç kullanımları kadınlar için zorunluluk halini alabilmektedir. Bu nedenle yalnız yaşayan kadınlar güvenlik endişesiyle farklı alanlardaki tasarruflarından ya da harcamalarından kısıtlama yapma karşılığında daha güvenli konutlarda, semtlerde oturmaya, araçlar kullanmaya mecbur kalabilmektedirler. Bu nedenle kapitalist pazar açısından yalnız yaşayan kadınlar yalnız yaşayan erkeklere göre daha kazançlı bir grubu oluşturmaktadırlar.

Bu ekstra masrafların dışında yalnız yaşayan kadınların erkeklere göre dezavantajlı olduğu bir başka konu ise diğer tüm medeni durumdaki kadın bireyler gibi aynı işte erkeklerle eşit ücret alamamalarıdır⁸². Yine de yalnız yaşayan kadınlar evli olan kadınlara göre erkeklere daha yakın maaş alabilmektedirler. Zira kendilerini evde bekleyen olmadığından daha esnek, daha uzun saatler mesai yapılabilecek işlerde çalışabilmektedirler. Tüm bu kadınlar aleyhine olan olumsuzluklar yalnız yaşayan kadınların erkeklere göre aynı yaşam standartlarını yakalayabilmek için sosyo-ekonomik olarak daha üst düzeyde olmaları gerektiğini açıklamaktadır.

⁸¹ D. Ceren Lordoğlu, *a.g.e.*, s.53 ; 71.

⁸² Arda Aktaş ve Gökçe Uysal, "The Gender Wage Gap in Turkey", *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* • Cilt: 38, Sayı: 2, Aralık 2016, s.6.

SON SÖZ

Sonuç olarak modern toplumda üretim ve tüketim ilişkilerinin yapısal zorlamaları kadınları ve erkekleri her geçen gün daha fazla yaşam akışının bir dönemi ya da tamamında yalnız yaşamaya itmekte ve çekmektedir. Bir yandan emek piyasasının bireylerden talepleri, diğer yandan kadın erkek ilişkilerinde henüz kurulamayan yeni denge, öte yandan refah toplumu ve uzun yaşamın bireylere sunduğu yeni imkanlar toplumda en azından hayatın bir döneminde yalnız yaşamayı norm haline getirmektedir. Nihayetinde 1960'lı yıllarda önce Batı dünyasında daha sonra onun izinde giden dünyanın diğer coğrafyalarında kapitalist sistemin dayattığı toplum yapısına aykırı radikal bir hareket olarak gelişen yalnız yaşam tarzı günümüzde kapitalist sistemi destekleyici bir ögeye dönüşmüştür⁸³. Bu yaşam tarzının öznesi olan bekâr erkekler ve kadınlar tüketim toplumunu besleyen kültür endüstrisinin dizi filmlerinde veya beyaz perdesinde sunduğu gibi gerçek gündelik hayatta bir partiden diğerine koşmamaktadırlar. Jean Claude Kauffman'ın tespit ettiği gibi yalnız yaşayanlar evdeki zamanlarının büyük kısmını çift hayatının işareti olan bir yatakta ya da kanepede tek başına uyuyarak, şekerleme yaparak, telefonla konuşarak, tv seyrederek geçirmektedir⁸⁴. Hayatlarını idame ettirebilmek, bir evin yönetimini, masraflarını, sorularını çözebilmek ve yalnızlık duygusunu tatmin edebilmek için tek başlarına çok fazla çalışmak ve harcama yapmak zorundadırlar. Yalnız yaşadıkları evlerinde “milyonlarca bekâr akşam büyük bir yatağa tek girmenin mutluluğunu yaşasa da sabah o yataktan tek başına kalkmanın üzüntüsünü de yaşamaktadır”⁸⁵. Bu nedenle bunların bir kısmı müzmin bekârlar olarak kalsa da dünyada ve Türkiye’de yalnız yaşayan bekârların çoğu hayatının bir döneminde çift / aile modeline geçmekte ya da bunun için çaba harcamaktadırlar.

KAYNAKÇA

- Akçıl, Büşra, *Yozgat'ta Çalışan Bekâr Kadınların Şiddet Algısı*, Yozgat Bozok Üniversitesi, S.B.E, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,
 Aktaş, Arda ve Uysal, Gökçe, *The Gender Wage Gap in Turkey*, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 38, Sayı: 2, Aralık 2016.
 Anderson, Carol M. Stewart, Susan ve Dimidjian, Sona, *Flying Solo: Single Women in Mid-life*, W.W. Norton., London, 1995

⁸³ Ewan Morrison, *a.g.e.*.

⁸⁴ Jean-Claude Kaufmann, *a.g.e.*

⁸⁵ Pascal Lardellier, *a.g.e.*, s.25.

- Bali, Rifat N., *Tarz-ı Hayat'tan Life Style'a, Yeni Seçkinler, Yeni Mekanlar, Yeni Yaşamlar*, İletişim Yay., İstanbul, 2018, s.249
- Başkaya, Zafer ve Ünal, Abdullah, "Türkiye'de Evlenme ve Boşanma Oranlarının İller Düzeyinde Zamansal Değişimi (2001-2015)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:10 Sayı:5, 2017.
- Baudriallard, Jean, *Tüketim Toplumu*, Ayrıntı, İstanbul, 2010.
- Beck, Ulrich ve Beck-Gernheim, Elisabeth, *Aşkın Normal Kaosu*, İmge Kitapevi, İstanbul, 2012.
- Bennett, Andy, *Kültür ve Gündelik Hayat*, Phoenix, Ankara, 2013.
- Berber, Malcolm, *The Trial of the Templars*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993.
- Bergström Marie, Courtel, Françoise ve Vivier, Géraldine Vivier, "La vie hors couple, une vie hors norme ? Expérience du célibat dans la France contemporaine", *Population*, Cilt:74, 2019/1-2.
- Blazyte, Agne, "Alibaba's gross merchandise volume on Singles' Day from 2011 to 2019", *Statista*, 24 Mayıs 2020, <https://www.statista.com/statistics/364543/alibaba-singles-day-1111-gmv/>
- Çokuğraş, Işıl, *Bekâr Odaları ve Meyhaneler, Osmanlı İstanbul'unda Marjinalite ve Mekan (1789-1839)*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2016.
- Déchaux, Jean-Hugues, *Sociologie de la famille*, La Découvert, Paris, 2009.
- Demey, Dieter, Berrington, Ann, Evandrou, Maria, ve Falkingham, Jane, "Pathways into living alone in mid-life: Diversity and policy implications", *Advances in Life Course Research*, Sayı:18(3), 2013.
- Duben, Alan, Kent, Aile, *Tarih*, İletişim, İstanbul, 2016.
- Durkheim, Emile, *İntihar*, Cem Yayınevi, İstanbul, 2013.
- Elias, Norbert, *La solitudes des Mourrant*, Pocket-Agora, Paris, 2002.
- Eorosat, "Marriage and divorce statistics", Haziran, 2019. https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Marriage_and_divorce_statistics#Fewer_marriages.2C_more_divorces Erişim tarihi: 27.05.2020
- Erişim tarihi: 05.06.2020
- Fuacci, Riccardo, "Max Weber's Influence on Schumpeter", *History of Economic Ideas*, Cilt:15 Sayı:1, 2007.
- Gedik, Esra, *Trapped in between state, market and family: Experiences of moderately educated divorced and widow women*, ODTÜ, S.B.E., Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2015.
- Giddens, Anthony, *Mahremiyetin Dönüşümü*, Ayrıntı, İstanbul, 2018.
- Giddens, Anthony, *Sosyoloji*, Kırmızı, İstanbul, 2016.
- Güneş, Zübeyde, "Osmanlı Toplumunda Mahallenin Dışındakiler: Bekâr Odaları ve Bekârlar," *İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 10 (19), 2015.
- Kala, Lukáš, "The Environmental Impact of Singles' Consumer Behaviour: Is the Lifestyle of Singles Inevitably Environmentally More Damaging?" *Sociální Studia / Social Studies*, Cilt 12, Sayı:3, 2015.

- Kaufmann, Jean-Claude, *La Femme seule et le Prince charmant*, Nathan, Paris, 1999.
- Kavas, Berivan, *Bekâr Kadınlara yönelik, 'Evlen' Baskısı*, Gazi Üniversitesi, S.B.E, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Kermadec, Monique de, *Un sentiment de Solitude*, Albin-Michel, Paris, 2017.
- Kislev, Elyakim, *Happy Singlehood: The Rising Acceptance and Celebration of Solo Living*, University of California Press, California, 2019.
- Klinenberg, Eric, *Going Solo: The Extraordinary Rise and Surprising Appeal of Living Alone*, The Penguin Press, New York, 2012.
- Kuo, Eddie Chen-Yu, Industrialization And The Family Type: An Integrated Overview, *International Journal of Sociology of the Family*, Cilt: 4-1 (Bahar, 1974).
- Langlois, Simon, "Culture et rapports sociaux: trente ans de changements", *ARGUS*, Cilt: 21, no 3, 1992.
- Lardellier, Pascal, *Les Célibataires*, Le Cavalier Bleu Editions, Paris, 2006.
- Lordoğlu, D. Ceren, *İstanbul'da Bekâr Kadın Olarak Yaşamak, Kentin Güvensiz Halleri*, Doktora Tezi, Mimar Sinan G.S.F. Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir Ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, İstanbul, 2016.
- Mandujano-Salazar, Yunen Ysela, "It is Not that I Can't, It is that I Won't: The Struggle of Japanese Women to Redefine Female Singlehood through Television Dramas", *Asian Studies Review*, Sayı. 41(4), 2017.
- Marceux, Pavel, Look at the Future of the Family – An extract report of The Future of The Family, *Euromonitor International*, 2019.
- Mert, Aslı E. ve Sefer, Bengü Kurtege, "Yakın Tarihsel Süreçten Günümüze Türkiye'de Kadın İstihdamının Dönüşümü", *Koç Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi KOÇ KAM*, 11 Aralık 2019. <https://kockam.ku.edu.tr/yakin-tarihsel-surecten-gunumuze-turkiyede-kadin-istihdaminin-donusumu/> Erişim tarihi: 28.05.2020
- Morin, Edgar, *L'Esprit du Temps*, Armand Collin, Paris, 2008.
- Morrison, Ewan, "What I'm thinking about ... why capitalism wants us to stay single", *The Guardian*, 11 Ağustos, 2012, <https://www.theguardian.com/books/booksblog/2012/aug/11/ewan-morrison-capitalism-single> Erişim tarihi: 04.06.2020.
- Moyrihan, Daniel Patrick, "Defining Deviancy Down", *The American Scholar*, Cilt: 62, No. 1 ,Kış, 1993.
- Nüfus Hizmetleri Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik. Madde. 138, *Resmi Gazete*, Sayı:26355, 23 Kasım 2006.
- Özdemir, Mehtap Yılmaz, "Evlenmeler Azaldı, Boşanmalar Arttı", *Anadolu Ajansı*, 26.02.2020 <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/evlenmeler-azaldi-bosanmalar-artti/1745213> Erişim tarihi: 26.05.2020.
- Pan Ké Shon, Jean-Louis, "Vivre seul, sentiment de solitude et isolement relationnel", *Insee Première*, Sayı: 678, Ekim 1999.
- Putnam, Robert D., "Alone: America's Declining Social Capital", *Journal of Democracy*. Sayı: 6, 1995.
- Reynolds, Jill, *The Single Woman: A Discursive Investigation*, Routledge, 2008.

- Saint-Laurent, Louise, "La dynamique de la solitude des néo-célibataires : vers la constitution de nouveaux réseaux de solidarité", *International Review of Community Development / Revue internationale d'action communautaire*, Sayı:29, 1993.
- Sandström, Glenn ve Karlsson, Lena, "The Educational Gradient Of Living Alone: A Comparison Among The Working-Age Population In Europe", *Demographic Research*, Sayı: 40, 2019.
- Sefa, Peyami, *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2000.
- Sevim, Yelda, Güldeste, Ayşenur ve Öner, Canan, "Boşanan Erkeklerin Sorunları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Elazığ İli Örneği)", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 26, 2016.
- Smock, Pamela J., Manning, Wendy D. ve Porter, Meredith, "Everything's there except money": How money shapes decisions to marry among cohabitators", *Journal of Marriage and Family*, Sayı: 67, 2005.
- Süleymanov, Abulfez, "Çağdaş Türk Toplumlarında Aile ve Evlilik İlişkileri", *Aile ve Toplum*, Cilt: 5 Sayı: 17, Nisan-Mayıs-Haziran 2009.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Sahnenin Dışındakiler*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2010.
- Taylor, Anthe, *Single Women in Popular Culture: The Limits of Postfeminism*, Palgrave Macmillan UK, 2012.
- Thomas, William I. ve Znaniecki, Florian, *The Polish Peasant in Europe and America: A Classic Work in Immigration History*, University of Illinois Press, 1996.
- Trimberger, Ellen Kay, *The New Single Woman*. Beacon Press. Boston, 2005.
- TÜİK, "Evlenme Boşanma İstatistikleri-2019", <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33708> Erişim Tarihi: 01.06.2020
- TÜİK, Yıllara, yaş grubu ve cinsiyete göre nüfus, Genel Nüfus Sayımları-ADNKS, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> Erişim tarihi: 27.05.2020
- Türk Dil Kurumu Genel Türkçe Sözlük*, <https://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi: 24.05.2020
- U.S. Census Bureau,. "Historical Marital Status Tables: Table MS-2. Estimated Median Age at First Marriage, by Sex: 1890 to the Present." 2017. <https://www.census.gov/data/tables/time-series/demo/families/marital.html> Erişim tarihi: 29.05.2020.
- U.S. Census Bureau, "Unmarried and Single Americans Week: 17-23 Eylül 2017" *Profil America facts for features* <https://www.census.gov/content/dam/Census/newsroom/facts-for-features/2017/cb17-ff16.pdf> Erişim tarihi: 27.05.2020.
- UFC, "Vacances, Les très chers voyages en solitaire", 2019. <https://www.quechoisir.org/action-ufc-que-choisir-vacances-les-tres-chers-voyages-en-solitaire-n68803/> Erişim tarihi: 02.06.2020
- United Nations, *Household Size & Composition, 2019*, <https://population.un.org/Household/index.html#/countries/840> Erişim tarihi: 28.05.2020.
- Velde, Cecile Van de, "Présentation : sociologie de la solitude : concepts, défis, perspectives", *Sociologie et sociétés*, Sayı: 50 (1), 2018.
- Wallace, Ruth A. ve Wolf, Alison, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2012.
- Yeung, Wei-Jun Jean ve Cheung, Adam Ka-Lok, "Living Alone, One-person household in Asia", *Demographic Research*, Cilt:32/40, 2015.